

Warszawa, dnia 14 maja 2018 r.

KMP.573.3.2018.KK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Schroniska dla Nieletnich w Koronowie
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej jako: OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 20-21 lutego 2018 r. do Schroniska dla Nieletnich w Koronowie przy ul. Dworcowej 36 (dalej jako: SdN, placówka) udali się przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej jako: KMPT, Mechanizm) Tomasz Górecki (psycholog, psychoterapeuta), dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji) oraz Klaudia Kamińska (prawnik).

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli KMPT było sprawdzenie na miejscu sposobu przestrzegania praw osób umieszczonych w Schronisku dla Nieletnich w Koronowie, poprzez dokonanie oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W czasie wizytacji pracownicy BRPO wykonali następujące czynności:

- przeprowadzili rozmowę wstępną z mgr inż. Maciejem Leciejewskim – dyrektorem placówki,
- dokonali oglądu pomieszczeń, z których mogą korzystać osoby umieszczone w placówce, w tym m.in: sypialni, świetlic, izby przejściowej, izby chorych, sanitariatów, sali gimnastycznej,

- przeprowadzili rozmowy indywidualne z nieletnimi w warunkach wyłączających obecność osób trzecich,
- dokonali analizy dokumentacji dostępnej na miejscu, w tym m.in. księgi nagród i środków dyscyplinarnych, księgi ewidencji próśb, skarg i wniosków, akt osobowe wychowanek,
- wykonali dokumentację fotograficzną.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur poinformowali dyrektora placówki o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano wybraną dokumentację związaną z funkcjonowaniem Schroniska dla Nieletnich.

Podczas wizytacji przedstawiciele KMPT dokonali oceny traktowania nieletnich przez personel, legalności i prawidłowości dyscyplinowania, realizacji prawa nieletnich do ochrony zdrowia, edukacji, rekreacji i wypoczynku, swobody praktyk religijnych, kwalifikacji personelu, zapewnionych nieletnim warunków bytowych. W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie te kwestie, w których przedstawiciele KMPT stwierdzili nieprawidłowości oraz dobre praktyki, które wyróżniają placówkę na tle innych. Raport zawiera też sygnalizowane problemy o charakterze systemowym wymagające zmiany obowiązującego prawa lub jego stosowania.

2. Ogólna charakterystyka placówki

Placówka w Koronowie stanowi połączenie dwóch instytucji: Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego. Schronisko dla Nieletnich jest placówką opieki całkowitej, która ma na celu zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania sądowego oraz pełni funkcję diagnostyczną i resocjalizacyjną. Placówka jest schroniskiem o charakterze zwykłym. W dniu wizytacji w SdN przebywały 4 nieletnie (limit miejsc to 10).

Zadaniem schroniska jest :

- a) zapewnienie pozostawania nieletniej do dyspozycji organu, który wydał postanowienie o umieszczeniu;
- b) zapobieganie działaniom, które mogłyby utrudniać postępowanie prowadzone w sprawie nieletniej przez Sąd lub inny organ do tego uprawniony;

- c) opracowanie diagnozy nieletniej, jej sytuacji oraz inicjowanie procesu jej resocjalizacji, przy współdziałaniu w tym zakresie z rodziną nieletniej¹.

3. Problemy systemowe

3.1 Brak rozwiązań systemowych dotyczących sytuacji nieletnich w ciąży oraz nieletnich i ich dzieci po urodzeniu

W dniu wizytacji w jednostce przebywała jedna nieletnia, która jest matką. Dziecko nieletniej przebywa obecnie w pieczy zastępczej.

KMPT od 2012 r. sygnalizuje konieczność zmian legislacyjnych, dotyczących nieletnich matek przebywających w placówkach wychowawczych i poprawczych².

Obecnie brakuje regulacji prawnej, która pozwalałaby przebywać nieletnim matkom w zakładach poprawczych oraz schroniskach dla nieletnich wraz ze swoim dzieckiem. Nie ma także regulacji wskazującej, kto miałby się zajmować dzieckiem, kiedy nieletnia uczestniczy np. w zajęciach szkolnych czy innych zajęciach resocjalizacyjnych. W sytuacji gdy nieletnia matka urodzi dziecko, przerywa się jej proces resocjalizacji udzielając jej warunkowego zwolnienia z zakładu poprawczego. Nieletnie wracają wówczas do rodzinnego domu, często patologicznego, bądź są kierowane do domów samotnej matki, w których nie mają zapewnionych odpowiednich oddziaływań i wsparcia. Bardzo rzadko zdarzają się sytuacje, że nieletnia matka wraz ze swoim dzieckiem trafia do zawodowej rodziny zastępczej. W pozostałych przypadkach natomiast wychowanka i jej dziecko są rozdzielani: matka zostaje w placówce, natomiast dziecko kierowane jest do adopcji, umieszczone w rodzinie zastępczej lub w domu dziecka.

W opinii Rzecznika rozwiązanie powyższego problemu mogłoby stanowić utworzenie w ramach placówek resocjalizacyjnych specjalistycznych oddziałów lub pokoi dla matki i dziecka, w których nieletnie mogłyby przebywać wraz ze swoimi dziećmi. Takie uregulowanie powyższego problemu umożliwiłoby nieletnim matkom utrzymanie i rozwijanie więzi z dzieckiem, jednocześnie kontynuowanie procesu resocjalizacji, a także otrzymywanie odpowiedniego wsparcia i pomocy w opiece nad dzieckiem, uczenie się prawidłowych postaw rodzicielskich.

¹ § 4 ust. 3 Regulaminu Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Koronowie.

² Zob. raporty Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2012, 2013, 2014, 2015 oraz Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z wizytacji w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich przeprowadzonych przez Krajowy Mechanizm Prewencji w latach 2008–2015.

Rzecznik korespondował w omawianej kwestii zarówno z Ministrem Edukacji Narodowej, jak i Ministrem Sprawiedliwości, jednakże sprawa nie pozostała wciąż prawnie uregulowana, w związku z tym w dalszym ciągu będzie monitorowana przez RPO.

3.2 Dostęp do adwokata

Z informacji uzyskanych w trakcie rozmów z nieletnimi wynikało, że nie mają one kontaktu ze swoim adwokatem z urzędu, a czasem nawet nie wiedzą, czy go mają, a jeśli tak, to kto nim jest. W trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT w trakcie rozmowy z jedną z nieletnich uzyskali informację, że ma ona na kolejny dzień wyznaczony termin rozprawy sądowej. W związku z tym chciała skontaktować się ze swoim obrońcą, ale nie wiedziała, kto nim jest. Na prośbę osób wizytujących, dzięki szybkiej interwencji dyrektora, udało się w ciągu krótkiego czasu ustalić adwokata i doprowadzić do telefonicznej rozmowy z nieletnią.

Podkreślenia wymaga, iż na prawo dostępu osoby pozbawionej wolności do prawnika należy patrzeć nie tylko przez pryzmat przygotowania obrony w postępowaniu karnym lub zapewnienia pomocy prawnej, ale również z punktu widzenia prewencji tortur. Dostęp do obrońcy od możliwie najwcześniejszych chwil od zatrzymania, odbycie bezpośredniej rozmowy z zatrzymanym i w razie stwierdzenia niewłaściwego traktowania podjęcie odpowiednich działań, stanowi dla osoby pozbawionej wolności podstawową gwarancję ochrony prawnej, co zmniejsza ryzyko przemocy. Ma to też fundamentalne znaczenie z punktu widzenia skuteczności obrony w procesie karnym, gdyż brak obrońcy na wczesnym etapie sprawy, w tym podczas przesłuchań i rozpytań, może spowodować nieodwracalne dla zatrzymanego straty procesowe.

Ważnym pismem z punktu widzenia ochrony praw nieletnich w tym zakresie było wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Prezesa Krajowej Rady Radców Prawnych oraz do Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej³. Pisma te dotyczyły zagwarantowania każdej osobie zatrzymanej przez Policję lub inne służby uprawnione do zatrzymania, kontakt z obrońcą już od samego początku zatrzymania. Celem ich natomiast było zwrócenie uwagi na problematykę tortur w Polsce i zachęcenie samorządu radców prawnych oraz samorządu adwokackiego do działań edukacyjnych, uświadamiających radcom i aplikantom ich rolę w zapobieganiu temu zjawisku.

KMPT uznaje, że edukacja jest najlepszą formą prewencji, gdyż wpływa na ludzkie postawy i determinuje konstruktywne działania. Państwo powinno stworzyć kompleksowy

³ Sygn. KMP.573.30.2017.

system, który z jednej strony będzie edukował społeczeństwo, a z drugiej – poprzez sprawny aparat sądowo-administracyjny, skuteczne prawo i działalność rozmaitych instytucji – zminimalizuje ryzyko zaistnienia tortur i innych form niehumanitarnego lub poniżającego traktowania.

4. Obszary wymagające poprawy

5.1 Dyscyplinowanie

W trakcie analizy dokumentacji przedstawiciele Mechanizmu zwrócili uwagę, iż wśród powodów wymierzania środków dyscyplinarnych znajduje się samookaleczenie. Z tego powodu w okresie od 01.09.2016 r. do 18.09.2017 r. wymierzono 4 środki dyscyplinarne. Należy uznać, że karanie za samookaleczenie jest praktyką, która nie powinna mieć miejsca. Już sam fakt stosowania sankcji za dokonanie autoagresji jest niedopuszczalny. Podkreślenia wymaga również fakt, iż samookaleczenie się jest wg klasyfikacji medycznej ICD-10 izolowanym objawem psychiatrycznym, towarzyszącym najczęściej zaburzeniom osobowości, zachowania i/lub emocji. Dlatego też nieletnich nie powinno się karać za tego typu zachowania, albowiem działanie to mogło być spowodowane silnym napięciem emocjonalnym nieletniej, kumulacją dolegliwości jakie spotykają ją w warunkach izolacji – można i należy powiedzieć, że jest to swoiste wołanie o pomoc.

Wychowanek, która podejmuje się samookaleczenia należy otoczyć szczególnym wsparciem i wzmożonymi oddziaływaniami terapeutycznymi, a nie dodatkowo karać.

5.2 Kontrola osobista

W trakcie prowadzonych rozmów z dziewczętami przebywającymi w placówce przedstawiciele Mechanizmu uzyskali informację o przeprowadzaniu kontroli osobistych. Kontrola zgodnie z relacją nieletnich polegała na rozebraniu się z ubrań własnych i pozostawaniu w szlafroku, czasem związana była z przykucnięciem. Jednakże z informacji uzyskanych od dyrektora placówki wynika, że kontrole nie są przeprowadzane od momentu uczestnictwa w XII debacie regionalnej Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w Bydgoszczy, która miała miejsce w listopadzie 2017 r. W ocenie dyrektora zrezygnowanie z przeprowadzania kontroli osobistych nie przyniosło, pomimo obaw, żadnych negatywnych skutków, a działania te będą kontynuowane.

KMPT pragnie podkreślić, iż kontrole nie sprzyjają budowaniu wzajemnego zaufania i realizacji celów wychowawczych, a pośrednio mogą też mieć wpływ na funkcjonowanie norm i zasad *drugiego życia*.

Podkreślenia wymaga również, iż w świetle obowiązującego prawa nie ma uzasadnienia dla takiej praktyki. Akt prawny rangi ustawy nie upoważnia personelu zakładów poprawczych oraz schronisk dla nieletnich do dokonywania kontroli osobistych. Kontrole przeprowadzane są na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. z 2017 r., poz. 487). Takie działania naruszają przepisy Konstytucji. Personel placówki nie może domniemywać swojej kompetencji, a wszelkie ich działania muszą mieć podstawę prawną. Wobec braku ustawowych uregulowań dających pracownikom prawo do przeszukiwania podopiecznych, jedynym uprawnieniem personelu tych placówek w sytuacjach, w których istnieje podejrzenie posiadania przez nieletniego przedmiotów niedozwolonych, jest prośba o dobrowolne ich wydanie.

Mając powyższe na uwadze, KMPT pozytywnie ocenia zrezygnowanie przez dyrektora Zakładu Poprawczego z przeprowadzania kontroli osobistych nieletnich i rekomenduje dalsze starania w tym zakresie.

5. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają Dyrektorowi Schroniska dla Nieletnich w Koronowie:

1. zaprzestanie wymierzania środków dyscyplinarnych nieletnim za samookaleczanie się i objęcie ich szczególną opieką terapeutyczną,
2. pomoc w umożliwieniu nieletnim nawiązania kontaktu z adwokatem.